

Asia: Luonnos valtioneuvoston toimenpideohjelmaksi rasismin torjumisesta ja yhdenvertaisuuden edistämisestä

Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/27386/2023-VNK-31

Tarkentavat kysymykset

Millaista sidosryhmäyhteistyötä tulisi tehdä toimeenpanon aikana (yhteistyötahot, yhteistyön muoto ja fokus)?

Ohjelma nostaa esille yhteistyön merkityksen tulevaisuudessa, ja haluamme muistuttaa järjestö- ja vapaaehtoistoiminnan kentän suuresta roolista yhdenvertaisuuden edistäjänä ja kuplautumisen ehkäisijänä Suomessa. Järjestö- ja vapaaehtoistoiminnan kenttä on hyvin monimuotoinen sisältäen paikallisen, alueellisen ja valtakunnallisen vapaaehtois- ja järjestökentän, kunnat, seurakunnat, yritykset ja neljännen sektorin toimijat. Monimuotoinen kenttä tarjoaa alustoja verkostoitumiselle, kohtaamisille ja yhdessä tekemiselle erilaisten ihmisten välillä.

Toimeenpanon aikana tarvitaan läpileikkaavaa, sektori- ja toimialarajat ylittävää ja kansalaisten osallisuutta aidosti mahdollistavaa sidosryhmäyhteistyötä. Myös yksittäisiä kansalaisia (vailla taustaorganisaatioita) tulee osallistaa, sillä rasismi realisoituu nimenomaan tavallisten ihmisten arjessa. Rasismin vastaisessa työssä on ensisijaista osallistaa niitä tahoja, jotka edustavat rasismia kokevia ryhmiä tai joilla on antirasismiin ja yhdenvertaisuuteen liittyvää asiantuntemusta. Eri järjestöjen kautta voidaan järjestää laaja-alaista yhteistyötä yhdessä eri järjestötoimijoiden, maahan muuttaneiden perustamien yhdistysten ja monikulttuurisuusjärjestöjen, kyläyhteisöjen ja eri yhteisöjen kanssa. Kannatamme osallistavaa tapaa tehdä yhteistyötä.

Ehdotamme Kansalaispaneelin järjestämistä esim. rassististen asenteiden syntymekanismeista ja niiden purkamisesta ja ennaltaehkäisemisestä. Vetovastuussa voisi olla VNK, mukana järjestämässä monialainen, sektorit läpäisevä ja riippumaton ydinryhmä ja ulkoinen fasilitointi. Rasismin syntymekanismien ja sen poisoppimisen mahdollisuuksiin on panostettava, sekä ymmärryksen lisäämisellä että rakenteellisilla toimenpiteillä.

Tärkeimpiä yhteistyön muotoja ovat tapahtumat ja tilat, joissa ihmiset saavat kohdata ja liittyä mukaan. Dialoginen toimintatapa edistää tasa-arvoista ja luottamuksellista kohtaamista. Ohjelmassa mainittu yhdenvertaisuustapahtuma on yksi hyvä keino edistää viranomaisten ja yhteisöjen yhteistyötä. Ohjelmassa mainitut toimet kansalaisyhteiskunnassa tapahtuvien kohtaamisten tukemiseksi ovat kuitenkin riittämättömiä ja pistemäisiä eivätkä ota huomioon kansalaisyhteiskunnan valtavan laajaa toimintaa, jota tehdään usein täysin riittämättömin resurssein.

Miten ja missä toimenpiteissä risteävän ja moniperusteisen syrjinnän torjuminen tulisi erityisesti huomioida?

Ohjelmassa nostetaan esille kansalaisjärjestöjen merkitys ja tämä on myös yksi osoitus siitä, että järjestöjen merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa on oleellinen, koska järjestöillä on usein suuremmat mahdollisuudet kohtaamisiin. Järjestöt tukevat heikommassa asemassa olevia ihmisiä ja edistävät heidän mahdollisuuksiansa toimia yhteiskunnassa, myös usein ennaltaehkäisevästi ja ennakoivasti.

Risteävän ja moniperusteisen syrjinnän torjuminen tulee huomioida entistä enemmän sellaisilla elämänalueilla, joissa siihen ei ole välttämättä aiemmin kiinnitetty huomiota. Vaikka järjestö- ja vapaaehtoistoiminta on arvopohjaista toimintaa, ei sekään aina ole syrjinnästä vapaata. Syrjinnän muodot voivat olla vain vaikeammin tunnistettavissa. Rasismi voi ilmetä esimerkiksi näennäisen neutraaleina käytäntöinä, jotka tosiasiallisesti sulkevat pois osan ihmisistä. Olisikin suotavaa, että liikunta-, nuoriso- ja kulttuurijärjestöjen lisäksi myös kaikessa muussa järjestö- ja vapaaehtoistoiminnassa yhdenvertaisuussuunnittelu ja laajempi kestävyys edistäminen asetettaisiin avustusten kriteeriksi. Vaatimusten lisäksi järjestötoimijoiden osaamisen lisäämiseen ja riittävään resursointiin on kiinnitettävä huomiota. Yhdenvertaisuuden lisääminen toiminnassa edellyttää muun muassa yhdenvertaisuus-, moninaisuus- ja saavutettavuusosaamista sekä tukea moni- ja selkokieliisyyteen. Nämä kaikki edellyttävät myönteisten asenteiden lisäksi resursseja.

Vapaaehtoistoiminnan kattojärjestönä Kansalaisareena suosittaa järjestöille yhtenä yhdenvertaisuutta parantavana toimenä sitä, että kaikissa tilaisuuksissa on käytössä turvallisemman tilan periaatteet ja että häirintäyhdyshenkilöitä koulutetaan kaikille toimialoille.

Mitä sellaisia toimenpiteitä toimenpideohjelmasta puuttuu, joita valtioneuvoston yhdenvertaisuustiedonannon puitteissa pitäisi mielestäsi edistää?

Toimenpideohjelman kerrotaan olevan työkaluna kokonaisvaltainen: se mahdollistaa eri tasoilla ja eri elämäalueilla toteutettavien toimenpiteiden edistämisen koordinoitusti. Ohjelma kuitenkin unohtaa yhden merkittävän elämäalueen, joka lisää siihen osallistuvien hyvinvointia ja osallisuutta sekä koko yhteiskunnan luottamusta ja yhteenkuuluvuutta - nimittäin vapaaehtoistoiminnan.

Vapaaehtoistoiminta on kansalaisoikeus, ja sen puuttuminen ohjelmasta on huolestuttavaa. Vapaaehtoistoiminta näkyy ohjelmassa vain siinä taustaoletuksessa, että on olemassa aktiivisia kansalaisjärjestöjä, jotka haluavat osallistua ja vaikuttaa ohjelman aikana. Vapaaehtoistoiminta ei kuitenkaan synny eikä pysy ilman panostusta. Tiedonvaihdon ja kuulemisten lisäksi on tärkeää vahvistaa toimijuutta: kansalaisyhteiskunta synnyttää niin uusia yhteiskunnallisia aloitteita kuin ruohonjuuritason innovaatioita yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Vapaaehtoistoiminta tuottaa osallisuutta, hyvinvointia ja merkityksellisyyttä ja on tärkeä kaksisuuntaisen kotoutumisen kanava. Uudet suomalaiset haluavat osallistua yhteiskunnan toimintaan ja ovat jo nyt monin tavoin aktiivisia kansalaisia. Silti vieraskieliset ja maahanmuuttajataustaiset kokevat yhä paljon osallistumisen esteitä. Vieraskieliset eivät esimerkiksi saa tietoa vapaaehtoistoiminnasta niillä kielillä, joita osaavat, ja rodullistetut vähemmistöt saatetaan nähdä ensisijaisesti autettavan, ei aktiivisen toimijan roolissa. (Lahdenperä, Sini 2023: Vapaaehtoistoimintaa vahvistamalla kohti ikääntyvän yhteiskunnan mahdollisuuksia. Vapaa! -Fri! -hankkeen toimenpideraportti. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:1.) Syrjintä vaikeuttaa myös muun muassa romanien osallistumista yhteiskunnalliseen toimintaan.

Kantasuomalaisten kanssa tehty vapaaehtoistyö pääsääntöisesti edistää maahan muuttaneiden integroitumista yhteiskuntaan. Se mahdollistaa kuulumisen yhteisöön sekä kielitaidon ja kulttuurisen ymmärryksen kehittymisen. Se voi myös tukea urasuunnitelmien selkiytymistä, kasvattaa ammatillista osaamista ja parantaa asemaa työmarkkinoilla. Lisäksi vapaaehtoistoiminnalla saa vaikutusvaltaa itselle tärkeissä asioissa. (Hagman, Päivi 2018: Vapaaehtoistyöstä

osalliseksi? Yhdistävä sosiaalinen pääoma maahanmuuttajan vapaaehtoistyössä. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto)

Vapaaehtoistoiminnassa on vielä paljon hyödyntämätöntä potentiaalia osallisuuden, turvallisuuden tunteen ja hyvinvoinnin lisäämiseksi. Jokaisella ihmisellä tulisi olla pääsy itselleen merkitykselliseen yhteisöön ja mielekkääseen toimintaan, sillä nämä ovat hyvinvoinnin perusedellytyksiä. Vapaaehtoistoiminta on tärkeä osa kotoutujan polkua, sillä palkkatyökään ei automaattisesti johda kielitaidon lisääntymiseen tai merkityksellisen työyhteisön saamiseen. Kotimaassaan yliopistokoulutuksen saanut maahanmuuttaja työllistyy tällä hetkellä valitettavan harvoin koulutustaan vastaavaan työhön, jossa hänen osaamisensa tulisi käyttöön. Osaamisperusteinen vapaaehtoistoiminta tuo suomalaisen hyvinvoinnin kehittämiseen uusia, vielä piilossa olevia resursseja ja toimii myös ponnahduslautana mielekkäämpään työelämään.

Vapaaehtoistoiminnan mahdollisuuksia tulisikin olla saatavilla kotoutujille nykyistä enemmän, ja mahdollisuuksien tulisi olla monipuolisia. Rodullistettujen vähemmistöjen näkyvämpi osallistuminen kaikenlaiseen vapaaehtoistoimintaan lisää heidän vaikuttamismahdollisuuksiaan kaikilla eri elämänalueilla ja lisää eri taustaisten ihmisten välistä kanssakäymistä.

Järjestösektorin leikkaukset poistavat järjestöiltä toimintaedellytyksiä laadukkaan vapaaehtoistoiminnan järjestämiseen ja ovat uhka myös hyviä väestösuhteita edistävään vapaaehtoistoimintaan panostamiselle. Leikkaukset eivät rohkaise uudistamaan ja avaamaan toimintaa, vaan houkuttavat kääpertymään sisään päin ja jättämään uudet kokeilut toteuttamatta.

Kansalaistoiminnan yhteisöt haluavat lähtökohtaisesti toimia antirasistisesti, mutta eivät aina tiedä, miten. Yhdenvertaisuuden lisääminen toiminnassa edellyttää muun muassa yhdenvertaisuus-, moninaisuus- ja saavutettavuusosaamista sekä tukea moni- ja selkokieliyhteön. Tuetulla vapaaehtoistoiminnalla, jossa vapaaehtoistoimintaan osallistuva henkilö saa ammatillista tukea vapaaehtoistoimintaan ja sen hyödyntämiseen omalla koulutus- ja urapolulla, on saatu aikaan vaikuttavia tuloksia. Tuetun vapaaehtoistoiminnan hankkeisiin ja ohjelmiin tulisikin osoittaa valtionavustuksia nykyistä huomattavasti enemmän kotoutumisen vauhdittamiseksi ja yhdenvertaisten osallistumismahdollisuuksien vakiinnuttamiseksi.

Miten toimenpideohjelman tavoitteiden toteutumista ja vaikutuksia tulisi seurata?

Viranomaisten, koulutuksen järjestäjien ja työnantajien yhdenvertaisuuden edistämismittarit on täytetty useimmiten muodollisesti, mutta aito vuoropuhelu jää usein minimiin. Toimintaohjelman aikataulut ja avoimuus edistäisi mahdollisuuksia seurata ohjelman toteutumista.

Olisimme kaivanneet ohjelmaan lisää konkretia; esimerkiksi dialogien sarja, jonka tavoitteena on lisätä vuoropuhelua koko väestön keskuudessa rasismista ja sen vaikutuksista (VNK, 2024-2027) on hyvä asia, mutta konkretia jää uupumaan; miten ja ketä kutsutaan mukaan siihen? Miten sen kautta rakentuva tieto oikeasti hyödynnetään?

Kansalaisareena haluaa vielä nostaa esille yhdenvertaisuusvaltuutetun kehittämisen työkalun, jonka avulla ministeriöt saavat tietoa yhdenvertaisuussuunnittelun toteutumisesta sekä tuen tarpeesta. Anonyymi rekrytointi vähentää rekrytoinnin syrjintää ja koulutukset kaikilla aloilla lisäävät ymmärrystä. Nämä ovat konkreettisia toimenpiteitä, jotka voisivat edistää yhdenvertaisuuden toteutumista koko kansalaisyhteiskunnassa.

Ohjelman tarkoitus on hyvä, mutta se jää vallitsevasta tilanteesta ja eri alojen säästöpainesta johtuen ylätasoiseksi. Katsomme myös, että hallituksen kaikkien toimien tulee olla linjassa yhdenvertaisuuden kanssa.

Muut kommentit

Kansalaisareena kiittää toimenpideohjelmasta siitä, että se kiinnittää huomiota lainsäädännön viranomaisille, varhaiskasvatukseen, opetuksen ja koulutuksen järjestäjille sekä työnantajille asettamaa yhdenvertaisuuden edistämismittareita.

Lainsäädäntöön nojaava yhdenvertaisuuden edistäminen on tärkeää. Sen lisäksi tarvitaan panostusta myönteiseen, ihmisten välistä kohtaamista ja yhteistyötä lisäävään toimintaan, jonka tuottamat positiiviset vaikutukset ylittävät lainsäädännön asettamat minimimitavoitteet. Viranomaisyhteisissä, koulutuksessa ja työelämässä kohtaamisen lisäksi kaikilla muillakin elämänalueilla tarvitaan paljon myönteisiä kohtaamisia ja yhteistyötä erilaisten ihmisten kesken. Onnistunut yhdessä tekeminen vahvistaa väestön myönteisiä asenteita moninaisuutta kohtaan.

Erityisesti vapaaehtoistoiminnassa on vielä runsaasti hyödyntämätöntä potentiaalia, ja se voisi vielä nykyistä paremmin tukea yhdenvertaisuutta ja hyviä väestösuhteita. Tämä edellyttää antirasistista ajattelua ja toimintaa kaikilta vapaaehtoisuuden parissa toimivilta, mutta myös aktiivista kansalaisuutta tukevia rakenteita yhteiskunnalta.

Kiitämme siitä, että ohjelma nostaa esille valtion roolin yleisen asenneilmapiirin rakentamisessa ja rohkaisee poliitikkoja vahvistamaan sellaisia arvoja, joita rasistinen puhe uhkaa. Olemme kuitenkin huolissamme siitä, että vahvistettavia arvoja ei määritellä. Arvojen tulee olla selkeät ja kirkkaat, ja kaiken toiminnan tulee olla linjassa arvojen kanssa. Ohjelman arvoperustana tulee olla kaikkien ihmisten yhtäläinen ihmisarvo ja ihmisoikeudet. Ihmisarvon vastaiseen ja oikeuksia loukkaavaan toimintaan on puututtava määrätietoisesti kansalaisyhteiskunnan toimijoita osallistaen.

Lisätiedot:

Anne Porthén, toiminnanjohtaja

Marjo Salmela, järjestöpäällikkö

Kansalaisareena ry